

Zile’de Türkçe Ezana Tepki Olayı

Sabri Zengin¹

Özet

Her inkılâp hareketinde olduğu gibi, Atatürk öncülüğünde gerçekleşen inkılâplara karşı da bazı direnişler olmuştur. Ancak bu direnişler, genellikle inkılâpları ortadan kaldırmaya yönelik ayaklanma tarzında olmamış; yapılan yeniliklerin gereklerini yerine getirmemek gibi, yenilikleri eleştirmek gibi, bazı eylemler gerçekleşmiştir. Bu genel tavra paralel olarak, Tokat Zile’de, ezanın Türkçe okunmasının zorunlu hale getirilmesinden sonra bir tepki gösterilmiştir. Zorunluluğun başladığı 1932’den hemen bir yıl sonra, 11.1.1933 günü, Zile’de bir şahıs, bir okul defterinin bir sayfasına yazdığı ve genel olarak inkılâpları eleştiren bir yazıyı, Adliye ve Jandarma binalarına asmıştır. İnkılâpların eleştirildiği bu yazıda açık bir ayaklanma çağrısı yoktur ve halk üzerinde herhangi bir etki meydana getirmemiştir. Buna karşılık İçişleri Bakanlığı, Zile’nin Milli Mücadele döneminde ayaklanmalara sahne olmuş bir bölge olmasını da değerlendirerek, meseleyi ciddiye almış, olayın failinin tespit edilip mahkemeye sevk edilmesine rağmen, inkılâplarla kurulan yeni düzeni korumak ve güvenliği tesis etmek bakımından, ilçe kaymakamını ve valiyi yetersiz bularak görevlerine son vermiştir.

Anahtar Kelimeler: İnkılâp, Ezan, Tokat, Zile, İnkılâp karşıtlığı.

Abstract

As in every reform movement, there was a level of resistance to the reforms that had been led by Atatürk. However, these resistance movements were not usually in the form of a riot, but in the form of not acting according to the reforms and criticizing them. In parallel to this general attitude, there was a reaction after Adhan being obliged to be recited in Turkish language in Tokat, Zile. One year after 1932, where this obligation took place the first time, a person in Zile in 11.1.1933 hanged a text, written on a notebook and criticizing reforms, to the judiciary and gendarme buildings. There was no clear call for riot in this text and it did not have an impact on the public. In contrast to that, considering Zile to be a region which hosted riots in “National Struggle” period, Ministry of Internal Affairs took this event seriously and although the subject was found and sent to court, they terminated the duties of the governor and the district governor on the ground that they were insufficient in protecting the new system after the reform and in establishing safety.

Key Words: Reform, Adhan, Tokat, Zile, Resistance to reforms.

¹ Okutman, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.
e-mail: sabri.zengin@gop.edu.tr

GİRİŐ

Siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda köklü dönüşüm hareketleri olan inkılaplardan sonra, bazı tepkilerin ve direnişlerin de ortaya çıkması mümkündür. Dünyadaki diğer inkılaplarda olduğu gibi Atatürk öncülüğünde gerçekleşen Türk İnkılabı'nda da bazı tepkiler görülmüştür. Ancak bu tepkiler, genellikle pasif direniş olarak nitelendirebileceğimiz bir şekilde, inkılapların gereğini yapmama, gerekli uygulamaları yerine getirmeme tarzında olmuştur. İnkılapları ortadan kaldırmaya yönelik ayaklanma tarzı ise, bir iki örnek dışında görülmemiştir. Bu genel tavra paralel olarak, Tokat'ta da inkılapların gereğini yerine getirmeme² ve yenilikleri uygulayanlara tepki gösterme tarzında bazı tepkiler ortaya çıkmıştır (Zengin: 2006). Bunlardan birisi de, Zile'de meydana gelen ve Türkçe ezan uygulamasına tepki olarak ortaya çıkan olaydır.

1. Ezanın Türkçe Okunmasının Zorunlu Hale Gelmesi

Burada Türkçe ezan uygulaması hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, Türkçülük cereyanının bir parçası olarak, ibadet dilinin de Türkçeleştirilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde, başta namaz olmak üzere, ibadet dilinin bütünüyle Türkçeleştirilmesi düşünülmüştür. Bizzat Atatürk'ün takip ettiği çalışmaların sonunda, ezanın tercümesi ve bestesi yapılmış, 3 Şubat 1932'den itibaren de ezanın Türkçe okunması uygulaması başlamıştır. Uygulama 18 Temmuz 1932'de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da benimsenmiş ve ülkenin bütününe yönelik genelge yayımlanmıştır.

Ezanın Arapça okunması ile ilgili yasak, güvenlik birimleri tarafından titizlikle takip edilmiştir. Buna karşılık “yeni şekli benimsemeyen müezzinlerle halkın, bir nevi pasif direniş göstererek, ezanı çocuklara ve meczuplara okuttukları, Türkçesini yüksek sesle okuduktan sonra alçak sesle Arapçasını da tekrar etmek veya imam ve müezzin olmayan kişilere okutmak suretiyle aslı şekli muhafaza etmeye çalıştıkları, bu devri yaşayan ve bir kısmı halen hayatta bulunan kişilerin ifadelerinden öğrenilmektedir” (Ayhan, Uzun: 1995). Uygulama 1939 tarihine kadar idari tedbirlerle takip edilmiş, bu tarihte Meclise sunulan kanun teklifi, 1941'de çıkarılmış ve Arapça ezan okuyanlara hapis cezası verileceği kanunla hükme bağlanmıştır. Bu tarihten sonra Hükümet, uygulamayı daha sıkı takip etmiştir. Hükümetin uygulamayı kararlılıkla sürdürme iradesine karşılık, bazı din adamları ve onlarla birlikte hareket eden halkın bir bölümünün, ezanı Türkçe okumaya yönelik direnişini devam etmiştir. Zira hükümetin ibadet diline yapmış olduğu bu müdahale “diğer laiklik tedbirlerinin herhangi birinden daha geniş bir halk kızgınlığına sebep”(Lewis: 1996: 411) olmuştur.

² Tokat'ta şapka kanununun gereğine uygun biçimde uygulanmaması ile ilgili bir eleştiri yazısı için bkz: “Görüşler: Başımıza Ne Giyiyoruz”, (1934), Yeni Tokat Dergisi, 9: 11. Konu ile ilgili bir değerlendirme için bkz: Sabri Zengin, (2014), *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yeni Tokat*, Tokat: Taşhan Kitap yay., s. 285.

1946'dan sonra ezanın Türkçe okunmasını sağlamaya yönelik takibat gevşemeye başlamıştır. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, 23 Haziran 1950 tarihinde çıkarılan kanunla, ezanın Arapça okunması ile ilgili yasak kaldırılmış ve ülke genelinde tekrar Arapça aslına uygun olarak okunmaya başlanmıştır. 1960 ve 1980 darbelerinden sonra, ezanın Türkçe okunması yeniden gündeme gelmişse de, fazla ilgi görmemiştir³.

2. Zile'de Türkçe Ezan Uygulamasına Tepki Gösterilmesi

Türkçe ezan uygulamasına pasif direniş diyebileceğimiz bir tepki de Zile'de meydana gelmiştir. Yapılan soruşturmada Rufai⁴ tarikatına mensup Şeyh Hacı Bekir'in oğlu Ahmet tarafından yazıldığı anlaşılan (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA): 030-10-00-00-64-430-19-11) "Kâfir Müezzinlere" başlıklı ve basit bir defter yaprağı üzerine, eski harflerle (Arap harfleri) (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-6) yazılmış iki yafta⁵ 11.1.1933 (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-10) günü Jandarma dairesinin ve Adliye dairesinin birer köşesine yapıştırılmıştır (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-5). Yaftaları yazan şahıs, Tokat Valiliği'nce bir yıl önce fişlenmiş ve İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-2). Dolayısıyla Vilayet tarafından bilinen ve takip edilen bir şahıstır. Tokat Valisi Ali Rıza Bey, 20 Ocak 1933 günü, Arap harfleriyle yazılan yaftaların Latin harfleriyle yazılmış bir suretini, İçişleri Bakanlığı'na göndermiştir. Buna göre yaftalarda şu ifadeler yer almaktadır:

"Suret: Kafir Müezzinlere Ey kafirler kanı ezanı Muhammediye ne ettiniz kanı ey kafirler zekatı ne ettiniz Haccın yolunu bağladınız kanı ey kafirler kuranı azımüşşanı ne ettiniz hangi kavimdensiniz hangi dine tapıyorsunuz bu nedir şapka bu ne lanettir. Mektebi medreseyi ne ettiniz sizin fikriniz nedir. Alimleri hocaları gayip ettiniz bu hangi dindedir bu hangi mezheptedir ey kafirler hiç akibeti fikretmezmidiniz bu dine sizin gibi kafirler çok balta çaldı hiçbir şey yapamadı bu din kıyamete kadar bakidir. Bin üçyüz elli senedir bu ezanı Muhammediye ve zekat ve hac Müslümanlar yapıyor da şimdi size yakışmıyor

³ Daha fazla bilgi için bkz: Halis Ayhan, Mustafa Uzun, (1995), "Ezan-Ezanın Türkçeleştirilmesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 12: 38-42.

⁴ Ahmed er-Rifâi'ye (ö. 578/1182) nisbet edilen İslâm dünyasının ilk tarikatlarından biri. Kurucusunun nisbesinden dolayı Rifâiyye diye bilindiği gibi ismine izâfetle Ahmediyye, kurulduğu bölge olan Batâih'e nisbetle Batâihiyye adlarıyla da anılır. Tarikat günümüzde Türkiye'de Rufâiyye şeklinde de söylenmektedir. Kaynaklar, Rifâiyye Tarikatı'nın Anadolu'da XIII. yüzyılın ortalarından itibaren varlığını göstermektedir. Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdi adında hem soy hem tarikat bakımından Rifâi-Sayyâdi olan bir şeyhin nakîbüleşraf olarak II. Abdülhamid'in yakınında bulunması, Rifâiyye'nin XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında bütün Osmanlı topraklarında faal olduğunu göstermektedir. XIX. yüzyıl sonunda sadece İstanbul'da kırktan fazla Rifâi tekkesi mevcuttu. Mustafa Tahralı, (2008), Rifâiyye, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 35: 99, 100. Daha fazla bilgi için bakınız: aynı madde, s. 99-103; Selçuk Eraydın, (2001), *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: İFAV yay., s. 439 vd.

⁵ **Yafta:** Bir şeyin üzerine, onunla ilgili herhangi bir bilgi (fiyatı, içeriği vb.) vermek üzere asılan ya da yapıştırılan yazılı kâğıt; etiket. Mahkûmların boynuna asılan, kimlikleriyle işledikleri suçla ilgili bilgi veren tabela. Meydan Larousse, (1990), İstanbul: Meydan yay., 12: 686.

mu ey kafirler aduv⁶ içinde olan ve diğer ecnebide olan ezanı muhammediyeyi okur da size ne oldu...” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-6).

Yazıdan anlaşılacağı üzere, ezanın Türkçe okunması zorunluluğunun getirilmiş olmasının, İslam dininin binlerce yıllık geleneğine aykırı olduğu düşüncesi ifade edilmiş; bu düzenlemenin, peş peşe uygulanan bir dizi inkılâbın bir parçası olduğu değerlendirilmiş, bu ve benzeri uygulamalarla, İslam dininin temel prensiplerinin tahrip edilmeye çalışıldığı iddia edilmiştir. Buna karşılık yaftalarda açık bir ayaklanma çağrısı yoktur.

3. Olay Karşısında İçişleri Bakanlığı'nın Tepkisi

Olay meydana geldiğinde, Kaymakamlık tarafından çok büyütülmemiş ve inkılâp karşıtı eylemlerin mutlaka bildirilmesi gerektiği ehemmiyetle hatırlatıldığı halde, Vilayet ve İçişleri Bakanlığı, zamanında bilgilendirilmemiştir. Buna karşılık Adliye dairesi Adliye Bakanlığını bilgilendirmiş, Adliye Bakanlığı da İçişleri Bakanlığını bilgilendirince, bu sayede İçişleri Bakanlığı olaydan haberdar olmuştur (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-8). Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı, 19.1.1933 tarihinde Tokat Vilayetine bir telgraf göndererek, “11 Ocak 1933 günü meydana gelen ve Adliye Vekâleti kanalıyla bildirilen olay hakkında” neden bilgi verilmediğini sormuş ve acilen açıklama istemiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-4). Cevabî yazıda, önce Zile Kaymakamı'na ulaşılamadığı ve malumat alınmadığı bildirilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-4) ki, bu cevaptan, Valiliğin hakikaten bu olay hakkında malumatı olmadığı veya ayrıntısı ile bilmediği anlaşılmaktadır. Daha sonra Kaymakama ulaşılmış ve Kaymakamdan alınan bilgi, aynı gün “Kazanın asayiş ve ahval-i umumiyesinde endişeyi mucip bir hal olmadığı” notuyla, Vekâlete ulaştırılmıştır (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-5).

Zile Kaymakamı Nazım Bey'e göre, bu olayın Zile'nin “asayiş ve efkârı” üzerinde hiçbir olumsuz tesiri olmamıştır. Bu yüzden Zile'nin geçmişini de düşünerek, üst makamları lüzumsuz yere meşgul etmemek düşüncesiyle olayı Vilayete bildirmemiş, dolayısıyla Vilayet makamı da Vekâleti zamanında bilgilendirmemiştir. Valiye göre, Kaymakam tarafından olayın bildirilmemesinin sebebi, olayın memleketin asayişine zarar verecek bir mahiyette olmamasıdır. Bu yüzden acele edilmemiş ve olayın failinin bulunması ve mahiyetinin anlaşılması beklenmiştir. Vali, Savcılığın olayı üst makamlara bildirmesini ise, acelecilik olarak değerlendirmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-5). Valiye göre, Nazım Bey'in olayı zamanında bildirmemesi, kötü niyetinden kaynaklanmamıştır, kaza idaresine güvenmesinin bir sonucudur. Ancak bunun hata olduğu kendisi tarafından da kabul edilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-2). Buna rağmen Valilik Makamına göre bu mesele, aslında büyütülecek bir mesele de değildir ve Vilayetin zaafını değil kuvvet ve kudretini gösterir (BCA: 030-10-00-00-

⁶ **Aduv**: Düşman, hasım. (D. Mehmet Doğan, (1988), *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Beyan yay. s. 11.)

64-430-19-2). Vali tarafından başlangıçta böyle değerlendirilen olay, İçişleri Bakanlığı'nın sert tepkisinden sonra, daha ciddi bir olay olarak değerlendirilmiştir:

“Yaftalar Kaymakamlığın işarı⁷ gibi pek de ehemmiyetsiz olmayıp memleketteki softaların⁸ ve mutaassıp güruhun kanaat ve hissiyatını göstermek itibarıyla dikkate şayandır ve bir cüret eseridir. Meselenin bir teşkilat mahsulü olup olmadığının dikkat ve ehemmiyetle takip edilerek neticenin bildirilmesi ve rejim aleyhinde matuf efal ve harekât hakkında daima müteyakkız ve hassas davranılması lüzumu kaymakamlığa tekrar tebliğ edilmiştir efendim” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-6).

Tokat Valisi A. Rıza Bey'in Zile Kaymakamlığı'na gönderildiğini söylediği yazı 20 Ocak 1933 tarihinde yazılmıştır. Bu yazıda, yaftaların içerik itibarıyla cahil halkı⁹ galeyana getirmek ve rejim aleyhine bir hareket başlatmak amacıyla yazıldığı ifade edilmiş; yazıların üslubundan “yerli bazı hoca bozuntuları” tarafından yazıldığının anlaşıldığı, dolayısıyla soruşturmanın bu sahada yürütülmesi gerektiği ve soruşturma safhalarının Vilayete bildirilmesi istenmiştir. Özellikle bu durumun “efkâr-ı umumiyece nasıl telakki edildiği”, Hükümetin yaptığı soruşturmanın halk üzerinde ne gibi tesirler uyandırdığı sorulmuş ve bilhassa bu işin arkasında bir örgütün olup olmadığının derinlemesine soruşturulması istenmiştir. Memleket ve inkılâp aleyhine ortaya çıkan her türlü hareket ve bu yolda elde edilen her türlü istihbaratın “anında ve makine başında şifre ile bildirilmesi” konusunda tekrar tekrar uyarılar yapılmış olması karşısında, bu olayın önemsiz kabul edilerek bildirilmemiş olmasının, bakanlıkta çok ehemmiyetle ve hayretle karşılandığı bildirilmiş, bundan sonra ortaya çıkabilecek olaylar karşısında daha dikkatli olunması gerektiği ifade edilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-7).

Bu yazıya cevap olarak Zile Kaymakamı Nazım Bey'in gönderdiği 22 Ocak 1933 tarihli yazıda, Kaymakam Bey önceki kanaatlerini korumaktadır. Kaymakama göre, Zile halkı olayı nefretle karşılamıştır ve olayın failinin ortaya çıkması için Hükümete yardımcı olmaktadır. Kaymakam tarafından bu olay, cahil bir şahsın bireysel bir hareketi olarak değerlendirilmiş, halk üzerinde her hangi bir tesirinin olmaması da bu kanaatinin sebebi olarak vurgulanmıştır. Bu yüzden, Millî Mücadele döneminde, millî kuvvetlere karşı ayaklanmaların¹⁰ çıktığı bir bölge olan Zile'de, bu olayın üzerine gidilmesinin, daha büyük olaylara sebep olabileceği endişesiyle hareket edildiği belirtilmiş; olayın aydınlatılmasından sonra bilgi verilmesinin daha uygun

⁷ İş'ar: Yazılı olarak bildirme, haber verme. (D. M. Doğan, 547.)

⁸ Softa: Medrese talebesi, Bir fikre aşırı derecede bağlı kimse. (D. M. Doğan, 1003.)

⁹ Bu dönemde Türkiye'de okur-yazarlık oranı oldukça düşüktür. 1927'de %10.6 olan oran, 1935'te %20.4'e çıkmıştır. Bkz: B. Lewis, 309. 1934 yılında Tokat merkezinde okur-yazar oranı %40 olarak gösterilmiş, okur-yazarlar arasında okuyucu oranı ise %2'den az gösterilmiştir. Bkz: S. Zengin, ...Yeni Tokat, 139.

¹⁰ Bu ayaklanmalarla ilgili olarak bkz: Ercüment Kuran, (1987), “Millî Mücadelede Tokat”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986*, Ankara: Gelişim matbaası, s. 214 vd.; Bekir Altındal, (2011), *Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, s. 411 vd.

olacağı düşünölmüş ve bilgi verme işi soruşturmanın sonuna bırakılmıştır. Yazının sonunda olayla ilgili soruşturmanın devam ettiği ve şimdiye kadar elde edilen bilgilere göre, olayın bir örgüt işi olmadığı kanaatine varıldığı bildirilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-7).

4. Kaymakamın Görevden Alınması ve Gerekçeleri

Kaymakamın, Adliye ve Jandarma binalarına yafta asılmasını, büyük bir olay olarak değerlendirmemesine ve asıl faillerin bulunmasına kadar beklenmesi gerektiğine dair kanaatine karşılık, yukarıda da ifade edildiği gibi Bakanlık, olayın inkılâp karşıtı ciddi bir hadise olduğunu değerlendirmiş, Zile savcısının da olayı haber vermekle çok büyütmemiş olduğu ifade edilmiştir. Bu değerlendirmenin bir sonucu olarak, olayda kusurlu olduğu kanaatiyle, Zile Kaymakamı, Vekâlet emrine alınmıştır. İçişleri Bakanı şükrü Kaya'nın, Kaymakamın görevden alındığına dair 21 Ocak 1933 tarihli yazısında bunun gerekçeleri de açıklanmıştır:

- 1- "İrticai faaliyet hakkında alınacak en küçük haberlerin bile derhal Vekâlete bildirilmesi ve bu hususta son derece müteyakkız bulunulması defaatla tebliğ edildiği halde Zile'de Adliye ve Jandarma dairelerine yapıştırılan yaftalar hakkında Vekâlete hiçbir haber verilmemiş ve Vekâlet bu malumatı aradan vakit geçtikten sonra ancak Adliye Vekâleti vasıtasıyla alabilmiştir.
- 2- Vekâletin hadiseyi Vilayetinizden sorması ve Vilayeti ikaz etmesi üzerine de bir netice alınamamış ve Kaymakamın hadiseyi küçölterek verdiği malumat aynen Vekâlete bildirilmekle iktifa edilerek maalesef hiçbir faaliyet eseri gösterilememiş ve bu yüzden hadise üzerinden 8 gün geçtikten sonra bile failler el'an bulunamamıştır.
- 3- Yaftalar Kaymakam beyin düşündüğu gibi alelade bir şey değildir. Zile'de irticai faaliyet için fırsat bekleyenler olduğunu göstermesi itibarile çok mühim ve dikkate şayan bir hadisedir.
- 4- Bu hal vilayetin hassasiyetle takip olunması icap eden bu gibi işlerde kâfi enerji sarf etmediğini ve kaymakamlar üzerinde bir tesir ve nüfuzu olmadığını göstermiş ve mümasil hadiseler için Vekâlette endişe uyandırmıştır.
- 5- Yaftanın Jandarma dairesine yapıştırılması da Zile inzibat ve asayiş işlerinin eyi olmadığına kuvvetli bir delildir.
- 6- Bu mühim hadiseyi vaktinde vilayete bildirmeyen Zile Kaymakamı, Vekâlet emrine alınmıştır. Jandarma kumandanı hakkında tahkikat yapılacaktır. Mütemmim¹¹ malumat intizar ediyorum. Zile Müddei umumisi vakayı izam¹² eylememiştir" (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-8).

¹¹ Mütemmim: Tamamlayıcı. (D. M. Doğan, 831.)

Zile Kaymakamı'nın görevden alındığını bildiren bu yazıdan sonra, Tokat Valisi, işin çok daha ciddi olduğunu fark etmiş, olayın failinin bulunması konusundaki çalışmalar hızlandırılmış, tahkikatı derinleştirmek üzere bir Komutan ve Komiser görevlendirilmiştir. Vali Bey, yaftaların önemi konusunda, Bakanlıkla aynı kanaati paylaştığını, daha önce başarılı hizmetleri olan Kaymakam Bey'in bu konuda hatalı olduğunu bildirmiştir. Yaftaların ciddiye alınması gereğini "Birçok tarikat şeyh ve müritlerinin merkezi olan¹³ ve Milli Mücadele aleyhindeki isyanlara ve şekavetlere sahne olan vilayet mıntokasında yaftadaki kanaati taşıyan binlerce eşhas mevcut¹⁴" ifadesiyle Zile'nin geçmişiyle ilişkilendirmiş; buna rağmen daha büyük bir hadise çıkmamış olmasını "vilayet dâhilinde devlet otoritesinin bir miyarı" olarak değerlendirmiş; Vilayetin her tarafında emniyet ve asayişin sürmekte olduğunun Bakanlık emniyet ve inzibat kayıtlarından da görülebileceğini bildirmiştir. Bu arada Kaymakamdan sonra kendisinin de görevden alınabileceğini düşünen Vali Bey, kendisini "Bendeniz inkılâbın bütün seyrinde yüksek makamınızdan aldığım kuvvet sayesinde bulunduğum yerlerde ve çok müşkül şerait altında daima mevcudiyet ve muvaffakiyet göstermiş bir idare arkadaşınızım. Burada da aynı teveccüh ve müzaheretin esirgenmeyerek, Kaymakam Bey'in şahsi telakki ve görüş tarzından, bendenizin muatep¹⁵ tutulmamaklığımı arz ve istirham eylerim efendim" diyerek savunmuştur (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-9).

İçişleri Bakanlığı'nın Tokat Valiliği'ne gönderdiği Zile Kaymakamı'nın görevden alındığına dair yazıda, Zile'de meydana gelen olayın Bakanlığa zamanında bildirilmemesinin ve faillerinin yakalanamamış olmasının "vilayetin hassasiyetle takip olunması icap eden bu gibi işlerde kâfi enerji sarf etmediğini ve Kaymakamlar üzerinde bir tesir ve nüfuzu olmadığını göstermiş ve mümasil hadiseler için Vekâlette endişe uyandırmıştır" şeklinde değerlendirilmesi, Valiyi endişelendirmiş ve bütün Kaymakamlar bir yazı ile uyarılmıştır. 22 Ocak 1933 tarihli bu yazıda Zile'de meydana gelen hadise ve bu hadise karşısında Kaymakam Bey'in gerekli duyarlılığı göstermemesi üzerine görevden alınmasından bahsedilmiş, Kaymakamlar "rejim

¹² **İzam etmek:** Mübalağa etmek, büyütme. (D. M. Doğan, 554.)

¹³ Zile'de mevcut tarikat ve zaviye vakıf kayıtları ile ilgili olarak bkz: B. Altındal, 305 vd.; Ali Açıklık, (2012), "583 Numaralı Evkaf Defterine Göre Zile Vakıfları", *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu 6-9 Ekim 2011 Bildiriler*, Yayına Hazırlayan: Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Zile Belediyesi Kültür yay, s. 20 vd.

¹⁴ Millî Mücadele döneminde Zile'de bir ayaklanma çıkmıştır. 6-7 Haziran 1920'de Zile'yi ele geçiren isyancılar, ilçe müftüsünü kaymakam yapmışlar ve şehrin idaresini ele almışlardır.(B. Altındal, 412). İsyanda rol oynayan kişilerin "Hilafet ordusu kumandanı" unvanını kullanması(İsmet Türkmen-Yunus Emre Tekinsoy, "TBMM Zabıt Cerideleri ve Gizli Celse Zabıtlarına Göre Postacı Nazım ve Zile Olayı", *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu 6-9 Ekim 2011 Bildiriler*, Yayına Hazırlayan: Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Zile Belediyesi Kültür yay, 2012, s. 428) ve isyancıların bir din adamını Zile'ye kaymakam yapması gibi tavırlar, isyanda dini temaların kullanıldığını göstermektedir. İsyancıların Zile'yi ele geçirdikleri sırada Zile'nin adeta bir "kül yığını"(İ. Türkmen-Y.E.Tekinsoy, 429) haline gelmiş olması, millî kuvvetlerin Zile'yi isyancıların elinden alırken de bazı yıkımların olması, bu arada birçok insanın hayatını kaybetmesi(B. Altındal, 413) ve sonuçta yakalanan isyancılarından 22'sinin İstiklal Mahkemeleri tarafından idam edilmeleri(İ. Türkmen-Y.E.Tekinsoy, 431) şehirde güvensizliği artıran etkenler olmuştur. Bu yüzden devlet idarecileri bölgede bulunan çok sayıda dini kimlikli insanı potansiyel tehdit unsuru olarak görmüş, bunlardan bazılarını da yukarıda bahsi geçen 030-10-00-00-64-430-19-2 numaralı arşiv belgesinden anlaşılacağı gibi fişlemişler.

¹⁵ **Muatep:** Tektir edilen, azarlanan, paylanan. (D. M. Doğan, 791.)

aleyhine matuf irticai meselelerde daima teyakkuz ve hassasiyet gösterilerek kavli ve fiili en küçük haber ve hadiselerden vilayetin derhal haberdar edilmesine bir kerre daha idare arkadaşlarımızın dikkat nazarlarını celbederim efendim” ifadeleriyle uyarılmıştır (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-10).

5. Tokat Valisinin Zile’ye Gelişi ve Zanlının Tespiti

Bu gelişmelerden sonra Tokat Valisi Ali Rıza Bey’in yerinde incelemeler yapmak üzere Zile’ye gittiği anlaşılmaktadır. Valinin, Zile’den İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya gönderdiği 23.1.1933 tarihli yazıda, ilçenin “asayiş ve ahval-i umumiyesinin” çok iyi olduğu belirtilmiş, bu durumun “vilayette müesses bulunan asayişin istikrar ve metaneti”nden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Zile halkının bu durumdan çok üzgün olduğu, olayın failinin bulunması için Hükümete yardımcı olduğu belirtilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-10).

Gelişmelerden anlaşıldığı kadarıyla işin ciddiyetini anlayan ve olaydan kendisinin de sorumlu tutulduğunu fark eden Vali, bizzat soruşturmaya nezaret etmiştir. Vali Bey, yaftalar üzerinde yapılan incelemeden sonra ulaşılan kanaati, 24.1.1933 tarihli bir yazıyla İçişleri Bakanı’na zata mahsus başlığıyla göndermiştir. Bu yazıdaki değerlendirme şöyledir:

“Yaftalar mektep çocuklarına mahsus çizgili yazı defterinden koparılmış iki kâğıt parçasından ibarettir. Eski harflerle ve kurşun kalemle aynı şahıs tarafından yazılmış olup ibare ve cümlelerde yanlışlık ve düşüklük vardır. Ser levhaya Kafir müezzinler yazılmıştır. Şu hale ve yapılan tahkikat ve tetkikata göre meselenin bir teşkilat tarafından yapıldığına ihtimal verilmeyerek, cahil ve müteassıp güruhun Türkçe ezan münasebetile ve feveran-ı hissiyatla şuursuz bir hareketi olduğu zan olunmaktadır. Kasabada böyle bir harekette bulunabilmesine ihtimal verilen şeyhler ve hocalar mühim bir yekûn teşkil etmekte olduğundan bunların yazıları üzerinde ayrı ayrı tetkikata devam edilmekte ve hususi istihbarata da ehemmiyet verilmektedir. Elde bir yazı örneği olmasına göre devamlı bir tahkikat ve tetkikatla failin er geç bulunabileceğini ümit ediyorum” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-10, 11).

Yukarıdaki yazıya ek olarak gönderilen 26.1.1933 tarihli yazıda, yaftaları yazan failin bulunduğu bildirilmektedir:

“Adliye ve Jandarma daireleri duvarlarına yapıştırılan iki yaftanın Rufai tarikatına mensup Şeyh Hacı Bekir’in oğlu Ahmet¹⁶ tarafından yazıldığı anlaşılmıştır. İstinat ettiğimiz deliller şunlardır:

¹⁶ Uzun yıllar Ahmet Efendi’nin yakınında bulunmuş Hasan Gümüşsoy’la 15 Ocak 2014 tarihinde evinde yaptığımız görüşmede aldığımız bilgiye göre, olaydan sonra üzerlerinde büyük bir baskı oluşunca bir araya gelen din adamları, baskının sona ermesi için

- 1- Bu şahsın ilk isticvabında¹⁷ okuryazar olmadığını söylemesi
- 2- Okuryazar olduğu ve Necmi Muammer mektebinde¹⁸ tahsil gördüğü sabit olduktan sonra her istiktabında¹⁹ yazısını ve imlasını tebdil ve tahrif etmesi
- 3- Evindeki el yazılarının tamamen imhası
- 4- Babasının uzun seneler hapisanede kalarak, babasının ve kendisinin mazilerinin bozuk olması
- 5- Dini inkılâp dolayısıyla mali vaziyetlerinin düşkünlüğü
- 6- Kopya ettirilen el yazısının yaftadaki yazıya tamamen müşabih olmasıdır.

Şimdi tahkikat ikinci safhaya girmiştir. Ahmedin bu fiil ve hareketinde arkadaşları olup olmadığını tetkik ve tahkik ediyorum. Bu tarikata mensup olanlar kasabada en cahil ve en mutaassıp bir zümre teşkil etmekte olup şeyhin evinde tarikata ait birçok eşya bulunmuştur. Mesele hakkında tam bir fikir hâsil edilmek için yaftaların birer fotoğrafı da bugünkü posta ile takdim kılınmıştır efendim...” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-11).

Olayın failinin yakalanıp mahkemeye sevk edilmesinden sonra Tokat Valisi 27.1.1933 tarihinde Dâhiliye ve Adliye Vekâletleri’yle Tokat 8. Kolordu Kumandanlığı’na ve Tokat Vilayeti’ne ve Erbaa, Niksar, Reşadiye ve Artova Kaymakamları’na hitaben “hususî” ibareli açıklayıcı bir yazı göndermiştir. Yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Ezanın Türkçe okunması vesile ittihaz edilerek Kanunusaninin 11 inci günü Zile’de el yazısıyla ve eski harflerle inkılap rejimleri ve cumhuriyet aleyhindeki iki hezeyanname²⁰ yapıştırılmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde failin Rufai şeyhlerinden Şeyh Hacı Bekir oğlu Ahmet olduğu anlaşılmış ve hakkında takibata başlanmıştır. Şeyh Hacı Bekir denilen şahıs on beş sene hapisanede kalmış bir katildir²¹. Yetmiş yaşına yaklaşan ve Türkçe ezanı dine muhalif bir hareket telakki eden bu matuhun şimdiye kadar namaz kıldığı hiç kimse tarafından

birisinin bu olayı üstlenmesine karar vermişler ve üç oğlu olan Şeyh Hacı Bekir’in oğullarından birinin bu olayı üstlenmesini istemişler ve böylece olay Şeyh Hacı Bekir oğlu Ahmet üzerinde kalmıştır.

¹⁷ **İsticvab:** Sorguya çekme, ifadesini alma. (D. M. Doğan, 542.)

¹⁸ 1912 tarihinde açılmış bir ilkokul. (B. Altındal, 178)

¹⁹ **İstiktab:** Yazı yazdırma, kopya ettirme. (D. M. Doğan, 544.)

²⁰ **Hezeyan:** Saçmalama, abuk sabuk konuşma. (D. M. Doğan, 470.)

²¹ Zile’de yaşayan emekli din görevlisi Hüsnü Hoşoğlu ile 20 Ocak 2014 tarihinde yaptığımız görüşmede, bize verdiği bilgiye göre, Şeyh Hacı Bekir, üzerine kalan bir cinayetten dolayı uzun yıllar hapis yatmak zorunda kalmıştır. Bir akşam vakti evine giderken yolda duvara yaslanmış vaziyette duran birisine üç defa üst üste selam verdiği halde, şahsın selamına karşılık vermemesi üzerine şahsa yaklaşan Hacı Bekir, adamın öldürülmüş olduğunu fark eder. Olayı duyurunca da cinayet üzerine atılır ve bu yüzden uzun yıllar hapis yatar. Belki de bu yüzden ki, Şeyh Hacı Bekir ölmeden önce bir vasiyette bulunmuş, vefatından altı ay sonra kabrinin açılmasını, eğer ceset çürümemişse (bu durumun kendisinin makbul bir şahsiyet olduğunun göstergesi olacağı düşüncesiyle) kabrinin şimdi bulunduğu yere nakledilmesini istemiştir. Hüsnü Hoşoğlu’nun anlattığı ve Hasan Gümüşsoy’un da teyit ettiği gibi vasiyeti yerine getirilmiş, cesedin çürümediği görülmüş ve nakledilmiştir. 15 numaralı dipnottaki gibi buradaki bilgiler de oldukça ihtiyatla yaklaşılması gereken tek taraflı bir değerlendirmedir. Fakat olayın halk arasında nasıl algılandığını ve değerlendirildiğinin bilinmesi açısından önemlidir.

görlmemiştir. İnkılâp prensiplerinden menfaati bozulan bu şahıs kasabada ayın icrasına imkan bulamadığı için bir sene evvel çocukları ile civar bir köye çekilerek şeyhlik yapmak istemişse de Hükümetçe orada da cürmü meřhut²² halinde yakalanarak kanuni cezalarını görmüşlerdir. Meşru bir şekilde ve ellerinin emeğile hayatlarını kazanmayan bu aile inkılâba karşı gayzlarını bu suretle izhar etmişlerdir. şuna buna metreslik eden Nazife isminde mühtedibir²³ ermeni karısı da bu tarikatın erkânı meyanındadır. Bütün Zile ahalisince nefretle karşılanan ve failinin bulunması için halk tarafından hükümete ciddi müzaheret edilen bu meselenin mahiyeti civar muhitlerde yanlış bir telakkiye uğramaması için keyfiyetin tamim ve tavzihi münasip görülmüştür. Mülhak kazalara yazılmış ve malumatın Dahiliye ve Adliye vekaletlerine ve Ko. 8. Ku. Sivas, Samsun, Amasya vilayetlerine arzedilmiştir” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-12).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, soruşturma muhtemel şüpheliler üzerinde yoğunlaşmış, özellikle din alanında yapılan inkılâplardan sonra mali açıdan da zarar gören şeyhler ve hocalar üzerinde durulmuştur. Yaftaları yazma ihtimali olanlara yazı yazdırılmış ve yazısı yaftalardaki yazıya benzeyen ve babasının sabıkasından dolayı, suç işleme potansiyelinin yüksek olduğu değerlendirilen şahsın bu yazıları yazdığı kanaatine ulaşılmıştır. Sanığın bir tarikat şeyhi olan babasının ahlakından bahisle, aslında bunların yaptıklarının dindarlıktan kaynaklanmadığı, dini ve tarikatı çıkar için kullandıkları belirtilerek, yaftaları yazma ve asma ihtimallerinin yüksek olduğu üzerinde durulmuş; bunların halk tarafından da desteklenmediği söylenmiştir. Bununla beraber olayın ve yürütölen soruşturmanın çevredeki ilçeleri ve illeri de etkileyebileceği düşünölerek idari birimler uyarılmıştır.

Valinin suçlunun bulunduğunu bildirmesine karşılık, İçişleri Bakanlığı, soruşturma sonucunda ulaşılan kanaatten tam olarak ikna olmamıştır. Nitekim 30.1.1933 tarihinde halen Zile’de olduğu anlaşılan Tokat Valisi’ne hitaben gönderilen yazıda, gerçek failin belirlenmesi ile ilgili tam kanaat verecek belgelere ulaşılıp ulaşılmadığı sorulmaktadır: “Bekir oğlu Ahmedin hakiki fail olup olmadığının kat’i kanaat verecek şekilde vesaikle tespitine çalışılması ve mahkeme safahatının bildirilmesi rica olunur.” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-12). Buna cevaben Vali Bey’in Zile’den gönderdiği 31.1.1933 tarihli yazıda önceki kanaat üzerinde durulmakta ve delil olarak sadece yazının benzerliği gösterilmektedir: “Bekir oğlu Ahmet hakkındaki kanaatımızın istinat ettiği delilleri tafsilen arzetmiştim. Tarafımdan Ahmede kopya ettirilen yazının bidayeten kime ait olduğunu ifşa etmeyerek buradaki erkânı adliyeye gösterdim. Hepsi yaftadaki yazının aynı olduğunu ittifakla kabul ettiler. Muhakemenin neticesi

²² **Cürm-i meşhud:** Suçüstü. (D. M. Doğan, 176.)

²³ **Mühtedi:** İhtida eden, hidayete eren, Müslüman olan. (D. M. Doğan, 813.)

hakkında tabii bir şey diyemem. Tahkikat ikmal edilerek bu gün adliyeye tevdi edildi. Maznun tevkif edilmiştir efendim” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-15).

Özetlemek gerekirse, olayın İçişleri Bakanlığı tarafından öğrenilmesinin ardından, Bakanlıktan Valiliğe gelen sert içerikli yazılardan sonra, Kaymakamın da görevden alınması, Vali Beyi telaşa düşürmüştür. Bizzat Zile’ye gelerek soruşturmaya nezaret eden Vali Bey, bir an önce suçluları tespit etme telaşıyla, muhtemel suçlular üzerinde durmuş ve sadece, yazısı yaftalardaki yazıya benzediği için, yaftaları yazdığı ve astığı kabul edilerek, Bekir oğlu Ahmet tutuklanmış ve mahkemeye sevk edilmiştir. İçişleri Bakanlığı’nın soruşturmada tam anlamıyla tatmin olmamasına rağmen, Vali Bey kanaatini korumuş ve soruşturmayı tamamlamış olmanın rahatlığıyla Zile’den Tokat’a dönmüştür. Valinin Tokat’a döndüğüne dair yazı 31.1.1933 tarihinde İçişleri Bakanlığı’na gönderilmiştir. Yazı şöyledir: “Yaftalar hakkındaki tahkikat evrakı ikmal edilerek Zile C. Müddei umumiliğine tevdi olundu²⁴. Bu gün Tokada avdet ediyorum. Kaymakam vekili gelinceye kadar Jandarma kumandanı Zilede kalacaktır. Efendim” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-15).

6. Tokat Valisi’nin Görevden Alınması

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, İçişleri Bakanlığı Tokat Valisi’nin olay karşısındaki tutumunu yeterli bulmamış ve emekli edilerek görevine son verilmiştir. Durum İçişleri Bakanlığı’nın Tokat Valiliği’ne gönderdiği 2.2.1933 tarihli yazı ile tebliğ edilmiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-15). Vali sadece bu olay gerekçe gösterilerek görevden alınmamıştır. Ali Rıza Bey’in daha önce görev yaptığı vilayetlerde ve özellikle de Mersin vilayetinde hiçbir idari faaliyet ve başarısı görülmediği kanaatine varılmış; bir defa daha Tokat Valiliği görevinde denenmiş, burada da “vilayetin umumî asayiş ve ümran noktasından icap ettirdiği faaliyeti gösterememiş ve bilhassa iskân işlerinde muvaffakiyetsiz” bulunmuştur. Bunun üzerine bir de Zile’deki hadise ortaya çıkınca görevden alınmıştır. Zile olayı ile ilgili tutumu şu şekilde değerlendirilmiştir:

“İrticaî faaliyet hakkında alınacak en küçük haberlerin bile derhal vekâlete bildirilmesi ve bu hususta son derece müteyakkız bulunulması defeatle tebliği edildiği halde son defa Zile’de Adliye ve Jandarma dairelerine yafta yapıştırılmak suretiyle baş gösteren irticaî hadiseden vekâlete hiçbir haber verilmemiş ve vekâlet bu malumatı aradan vakit geçtikten sonra ancak Adliye kanalı vasıtasıyla öğrenebilmiştir. Vekaletin hadiseyi vilayetten sorması ve vilayeti ikaz etmesi üzerine de bir netice alınamamış ve Kaymakamın hadiseyi küçülterek verdiği

²⁴ O yıllarda Zile’de Ağır Ceza Mahkemesi olmadığından bu tür dosyaların Çorum’a gönderildiğini öğrendik. Çorum’da dosyaya ve sonucuna ulaşmak için yaptığımız çalışmada, Adliye arşivinin yandığını öğrendik ve mahkemenin sonucuna dair resmi bir bilgi elde edemedik. Zile’de şahsın ailesine ulaşmak için yapmış olduğumuz çalışmadan da netice elde edemedik.

malumatı aynen vekaletle bildirmekle iktifa ederek maalesef hiçbir faaliyet eseri gösterememiştir. Mumaileyhin valilik evsafını haiz olmadığı arz... olunur. Dahiliye Vekili” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-1).

Olay yüzünden emekliye sevk edilen Ali Rıza Bey, bu tasarrufun kendisinin mağduriyetine sebep olduğunu ve bu durumun bir takım yanlış kanaat ve telakkilerden kaynaklandığını belirten 28 Şubat 1933 (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-3) tarihli bir dilekçeyi İçişleri Bakanlığı’na göndermiştir (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-1). Bakanlıktan olumlu cevap alamadığı anlaşılan Vali Bey, bu defa Başbakan İsmet Paşa’ya bir dilekçe göndermiş ve bu dilekçede kendisine yöneltilen ithamın doğru olmadığını, Tokat’ın durumunu belirterek göstermeye çalışmıştır. Vali Beye göre: “Tokat vilayetinde esaslı bir emniyet ve sarsılmaz bir asayiş temin edilmiştir. Bütün vilayette hiçbir çete faaliyeti, ne bir şekavet ve ne de Cumhuriyet aleyhine bir hareket vardır. Tokat’ta bütün kazalarıyla beraber en normal bir idare hâkimdir. Vilayetin umumi ve hususi idarelerinde, mahkemelerinde, bütün kazalarında halkın ve hükümetin işleri Cumhuriyet kanunları dâhilinde sürat ve kolaylıkla görülür” (BCA: 030-10-00-00-64-430-19-2). Ali Rıza Bey, bu dilekçesinden de olumlu cevap alamamış ve emekli olmuştur.

Sonuç

XIX. yüzyılın başında II. Mahmut döneminde başlayan ve Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde gittikçe artan bir yoğunlukta devam eden Türk modernleşmesi, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte daha da hız kazanmış ve çok sayıda köklü değişiklik yapılmıştır. Okur-yazar oranının bile oldukça düşük olduğu aydınlanmamış bir toplumda, bir lider ve etrafındaki aydınlar öncülüğünde, bu kadar büyük yeniliklerin yapılmış olması, bazı muhafazakâr tepkileri de beraberinde getirmiştir. Ancak bu tepkiler, genellikle yenilikleri ortadan kaldırmak amacıyla yönelik ayaklanma tarzında olmamış, yeniliklerin gereğini yerine getirmeme gibi, pasif direniş diyebileceğimiz tarzda cereyan etmiştir.

Türkçe ezan uygulaması, milliyetçi anlayışın bir tezahürü olarak, ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi düşüncesinin bir parçası olmak üzere, 1932 yılında uygulamaya konulmuş; uygulama, devletin denetiminde 1950 tarihine kadar devam etmiş ve bu tarihte Demokrat Parti’nin iktidarı ile birlikte ezanın Arapça okunması üzerindeki yasak kaldırılınca, sona ermiştir. Ezanın Türkçe okunması zorunluluğunun getirilmesi ve uygulamanın devlet tarafından titizlikle takip edilmesi karşısında bazı tepkiler meydana gelmiştir. Bu genel tavra paralel olarak, Zile’de Türkçe ezan uygulamasına tepki gösteren bir şahıs, bunun dini değerleri yok etmeye yönelik eylemlerin bir parçası olduğunu iddia eden bir yazıyı, Adliye ve Jandarma dairelerinin duvarlarına asmıştır. Yazıda inkılâplar ağır bir dille eleştirilmekle birlikte açık bir ayaklanma çağırısı yoktur.

Kaymakamlık olayı haber aldığında, Millî M¼cadele d¼neminde ayaklanmaların çıktığı ve “birçok tarikat şeyh ve m¼ritlerinin merkezi” olan Zile’de, olayın üzerine gidilmesinin bazı tepkilere neden olabileceği d¼ř¼ncesiyle, halk üzerinde de toplumsal eylemlere neden olacak derecede bir tesir uyandırmamış olan bu olayın üzerine gidilmemesi gerektiğini d¼ř¼nm¼řt¼r. Buna karşılık İçişleri Bakanlığı, irticai faaliyetler hakkında son derece duyarlıdır ve bu konuda ciddi potansiyel tehditlerin bulunduğu kanaatindedir. Zile’nin de b¼yle bir potansiyele sahip bir merkez olduğunu d¼ř¼nmektedir. Bu y¼zden 8 g¼n boyunca failin bulunamamış olmasını da zafiyet olarak nitelemiş ve Kaymakamı g¼revden almıştır. Bakanlığın, Vilayetin de yetersiz olduğunu bildirmesi üzerine telaşlanan Vali, hemen Zile’ye gitmiş ve bizzat nezaret ettiği soruşturmanın neticesinde, önceden sabıkası olan ve bu eylemi yapmış olma ihtimali y¼ksek olan din adamları üzerinde yoğunlaşmış ve daha önce fişlenmiş olan bir şahsa yazdırılan bir yazının, yaftadaki yazıya benzerliği dolayısıyla, Bakanlığın da ikna olmadığı bir y¼ntemle, zanlıyı belirlemiş ve tutuklayarak mahkemeye sevk etmiştir. Buna rağmen Vali, kendisini kurtaramamış, Kaymakam gibi o da g¼revden alınmıştır.

Vali, zanlının bu suçu işlemiş olma ihtimalini kuvvetlendirmek için babasının sabıkasından bahsetmiş, din adamına yakışmayan ahlak¼ üzerinde durmuş ve hatta ahlaksız bir Ermeni kadınının bu tarikata mensup olduğunu s¼ylemekle iddiasını kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Suçlanan kimselere yakın olan şahısların anlattıkları ise zanlının masum olduğu y¼n¼ndedir.

Olayın gelişim seyrine baktığımızda, devletin-¼zellikle i g¼venlikten sorumlu İçişleri Bakanlığı’nın-, yapılan inkılâpların tepkilere neden olabileceğini beklediği ve bununla ilgili bazı ¼nlemler aldığı g¼r¼lmektedir. ¼zellikle Millî M¼cadele d¼neminde ayaklanmalara sahne olmuş Tokat ve Zile’de, daha dikkatli olunması gerektiği d¼ř¼n¼lm¼řt¼r. Bu bağlamda devlet, inkılâplara tepki g¼sterebilecek -¼zellikle yasaklanmış bulunan tarikatlara ve bunlarla ilişkili din adamlarına- kişilere y¼nelik daha dikkatli davranmış ve bazı kimseleri fişlemiştir. G¼revden alınma endişesiyle hareket eden Valinin tutumundan anlaşılmaktadır ki, bu d¼nemde suçluluğu sağlam delillere dayanmayan bazı masum insanlar, bir takım suçlamalarla karşılaşabilmişlerdir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No: 030-10-00-00-64-430-19-1, 030-10-00-00-64-430-19-2, 030-10-00-00-64-430-19-3, 030-10-00-00-64-430-19-4, 030-10-00-00-64-430-19-5, 030-10-00-00-64-430-19-6, 030-10-00-00-64-430-19-7, 030-10-00-00-64-430-19-8, 030-10-00-00-64-430-19-9, 030-10-00-00-64-430-19-10, 030-10-00-00-64-430-19-11, 030-10-00-00-64-430-19-12, 030-10-00-00-64-430-19-15.

2. Kaynak Eserler

Yeni Tokat Dergisi, 9:11

3. Tetkik Eserler

Açıkel, A. (2012), “583 Numaralı Evkaf Defterine Göre Zile Vakıfları”, Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu 6-9 Ekim 2011 Bildiriler, Yayına Hazırlayan: Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Zile Belediyesi Kültür yay, s. 13-25.

Altındal, B. (2011), Zela’dan Zile’ye Tarihi Yolculuk, İstanbul: Bayrak Yayımcılık.

Ayhan, H.;Uzun, M. (1995), “Ezan-Ezanın Türkçeleştirilmesi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, 12: 38-42.

Doğan, D. Mehmet (1988), Türkçe Sözlük, İstanbul: Beyan yay.

Eraydın, S. (2001), Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul: İFAV yay.

Kuran, E. (1987), “Millî Mücadelede Tokat”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986, Ankara: Gelişim matbaası: 212-216.

Lewis, B. (1996), Modern Türkiye’nin Doğuşu, Ankara: TTK yay.

Meydan Larousse, (1990), İstanbul: Meydan yay., 12: 686.

Tahralı, M. (2008), Rifâiyye, Diyanet İslam Ansiklopedisi, 35: 99-103.

Türkmen, İ.; Tekinsoy, Y. E. (2012), “TBMM Zabıt Cerideleri ve Gizli Celse Zabıtlarına Göre Postacı Nazım ve Zile Olayı”, Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu 6-9 Ekim 2011 Bildiriler, Yayına Hazırlayan: Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Zile Belediyesi Kültür yay., s. 421-433.

Zengin, S. (2014), Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yeni Tokat, Tokat: Taşhan Kitap yay.

Zengin, S. (2006), "Tokat Halkevinin Yayınladığı Yeni Tokat Dergisinde Yer Alan Yazılara Göre Türk Devriminin Genel Özellikleri", Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, 15/45-46-47: 235-254.